

Controle- en handhavingsmechanismen onder druk: socio-technische ontwikkelingen

Algoritmische systemen maken gebruik van op regels gebaseerde algoritmen om gegevens te classificeren, opslaan, combineren en doorzoeken. Daarnaast maken ze gebruik van machine-lerende algoritmen om patronen in big data sets te voorspellen. Ondanks de toegenomen regelgeving, lijkt dit het gebruik ervan eerder te stimuleren. Dit roept de vraag op of de huidige controlemechanismen voldoende zijn om alle burgers te beschermen tegen de mogelijke gevolgen van het gebruik van algoritmische surveillance door de politie.

Drie socio-technische ontwikkelingen drukken op het traditionele controle- en handhavingskader: fragmentatie en privatisering van politiewerk, democratisering van surveillance en toename van collectieve schade en sociale gevolgen. Dit leidt tot verschuivingen van machtsverhoudingen, toename van grootschalige surveillance, discriminatie en stigmatisering. Om te bepalen of huidige controlemechanismen voldoende zijn, reflecteer ik over deze ontwikkelingen vanuit de lens van relationele ethiek.'

Het huidige juridisch kader

'Deze bijdrage toont aan dat de huidige regels voor gegevensbescherming en de controle-instrumenten die daarbij ingezet worden, vaak beperkt zijn in hun reikwijdte. Er wordt te weinig nadruk gelegd op de bescherming van fundamentele rechten. Daarnaast is de politie niet verplicht DPIA's te publiceren, waardoor publieke controle bemoeilijkt wordt.

De EU publiceerde intussen een voorstel van AI-wet dat een tweevoudig doel heeft: de bescherming van de grondrechten van het individu tegen de nadelige gevolgen van AI, en de harmonisatie van de regelgeving van lidstaten. Er wordt een systeem opgezet om autonome AI-toepassingen met een hoog risico te registreren in een openbare databank. De manier waarop deze beoordelingen concreet toegepast en gehandhaafd zullen worden blijft echter vaag. Ook schiet de verordening tekort op democratisch vlak, omdat burgers of het middenveld niet betrokken worden bij deze mechanismen.'

Herdenken van algoritmische surveillance-controle mechanismen door de lens van relationele ethiek

'Herdenken van algoritmische surveillance-controle mechanismen door de lens van relationele ethiek vereist een fundamentele verschuiving in het denken over algoritmische onrechtvaardigheid en bestuur van AI. Relationele ethiek is gebaseerd op het vermogen van mensen om zich op een gemeenschappelijke manier tot anderen te verhouden. Dit betekent dat schade en onrechtvaardigheid die door algoritmische systemen wordt toegebracht, niet los kan worden gezien van de filosofische beginselen van de technologie en de economische, politieke en sociale structuren die het mee vormgeven.

Om deze visie te verzoenen met het politie- en justitie-apparaat dat vraagt naar steeds grootschaligere surveillance en samenwerken met de private sector, moet de politieopdracht herdacht worden op een relationele manier, als het beschermen van collectieve veiligheid. Veiligheid is meer dan bescherming tegen criminaliteit alleen, maar ook het niet voorwerp zijn van discriminatie, pesterijen, haat, geweld en disproportionele controle van de overheid. Daarnaast is encryptie cruciaal om mensenrechten en de meest kwetsbaren in de maatschappij te beschermen.

Controle moet verder gaan dan enkel statische technische oplossingen en formele naleving van de wet, naar een praktijk die rekening houdt met de dynamische historische context en sociaal-

technische praktijken waarin de technologie ingebed is. Deze relationele controle impliceert het betrekken van de (belangen van) de meest kwetsbaren en hun vertegenwoordigers in het beleid alsook in controlemechanismen. Transparantie is cruciaal om te vermijden dat vooroordelen en fouten leiden tot schendingen van de mensenrechten.

Concrete stappen

"Er moet nagedacht worden over hoe controlemechanismen herdacht kunnen worden om rekening te houden met asymmetrische machtsrelaties en de toenemende macht van technologiebedrijven. Er moet een democratische evidence-based proportionaliteitstoets uitgevoerd worden om burgers bij de beslissingen te betrekken. Daarnaast kan er gedacht worden aan een AI-coördinatiecentrum dat aan beleidsdirecties, toezichthouders en uitvoeringsorganisaties een structuur biedt. Ook moet de bevolking betrokken worden bij beslissingen om hun legitimiteit te bewaren. Methoden zoals publieke debatten, openbare raadplegingen, burgerjury's en citizen-science initiatieven kunnen hiervoor gebruikt worden. Vanuit de relationele ethiek is het van essentieel belang dat kwetsbare groepen en gemeenschappen een significante stem krijgen. Relationele controle biedt interessante pistes om huidige controlemechanismen te herdenken. Verder onderzoek is echter nodig om hier beter inzicht in te krijgen.